

Oorzaken van dakloosheid

Onderzoek naar de oorzaken van toename van instroom in De Binnenvest
en aanknopingspunten voor preventie

Contactgegevens

3 september, 2018

Mia Dieters

mdieters@dsp-groep.nl

020- 6257 373

Marga van Aalst

mvanaalst@dsp-groep.nl

020- 6257 336

Inhoud

1	Inleiding	4
2	Groepen en problematiek	6
2.1	Groepen	6
2.2	Overzicht problematiek	7
2.3	Casussen dossieronderzoek	8
3	Factoren en oorzaken toename instroom	19
3.1	Factoren die de instroom bevorderen	20
3.2	Factoren die uitstroom belemmeren	26
4	Conclusies en aanknopingspunten	30
Bijlagen		
	Bijlage 1 Gegevens registratie van De Binnenvest	37
	Bijlage 2 Overzicht problematiek dakloosheid: literatuur en De Binnenvest	39

1 Inleiding

In deze rapportage geven we de eindbevindingen uit het onderzoek naar de oorzaken van instroom in de opvang van De Binnenvest.

De aanleiding voor het onderzoek luidde als volgt:

De wethouder Jeugd, Zorg en Welzijn in Leiden wenst inzicht in de vraag wat oorzaken van dakloosheid zijn om daarmee aanknopingspunten te achterhalen voor preventie. De instroom in de opvang van De Binnenvest neemt al enkele jaren op rij toe. In het aanbod wordt onderscheid gemaakt naar jongeren, alleenstaanden, gezinnen en mensen die in hun netwerk verblijven en in beeld zijn bij De Binnenvest. Welke specifieke groepen kunnen hierbinnen onderscheiden worden en wat zijn de achterliggende oorzaken van hun problemen?

De gemeente wil onderzoek naar de oorzaken van dakloosheid met concreet advies om de instroom in de opvang van De Binnenvest terug te dringen. Daarvoor zijn de volgende onderzoeksvragen van belang:

- ① Hoeveel personen zijn de afgelopen drie jaar ingestroomd voor zover dit door Binnenvest uit de administratie is te halen?
- ① Welke groepen zijn te onderscheiden in de instroom (denk aan jongeren, gezinnen, alleenstaanden, mensen in netwerk en subgroepen binnen deze categorieën) en bij welke groepen de is toename het grootst?
- ① Wat zijn achtergronden en oorzaken van de dakloosheid van juist deze groepen?¹
- ① Wat zijn mogelijke aangrijpingspunten voor preventie van instroom?

Werkwijze

Om een beeld te krijgen van de oorzaken van dakloosheid in Leiden hebben wij literatuuronderzoek verricht en de beschikbare cijfers over de opvang in de Binnenvest geanalyseerd. Vervolgens hebben we groepsgesprekken gehouden met de groepswerkers en de teamleider, met hulpverleners die 10 jaar of langer bij De Binnenvest werkzaam zijn en met de cliëntenraden, over hun ervaringen en inzichten in de oorzaken van dakloosheid. Daarnaast zijn interviews gehouden met Cardea en de GGD.

Het dossieronderzoek van 33 dossiers is na de interviews uitgevoerd. Wij hebben hier met name gekeken naar type problematiek (oorzaken van dakloosheid), voorgeschiedenis en in hoeverre deze uitkomsten matchen met de uitkomsten van literatuuronderzoek en van de interviews. Op basis van de voorgaande stappen zijn de conclusies en aangrijpingspunten voor de gemeente opgesteld.

¹ In de uitzending De Monitor van dinsdag 13/2/18 werd aandacht besteed aan een van de mogelijke oorzaken van (de toename) van de instroom bij onder andere De Binnenvest: het gebrek aan betaalbare huisvesting waardoor bijvoorbeeld leden van gezinnen die uit elkaar vallen het gevaar lopen dakloos te worden.

Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat een beknopt beeld van de groepen van de instroom op basis van registratiegegevens van De Binnenvest, een overzicht van de problematiek bij de verschillende groepen uit de literatuurstudie en de resultaten van het dossieronderzoek. In hoofdstuk 3 gaan wij uitgebreid in op de factoren die de toename van instroom in de opvang van De Binnenvest veroorzaken dan wel de door- en uitstroom bemoeilijken. Verder benoemen we per factor aanknopingspunten voor preventie voor gemeente Leiden, de andere regiogemeenten en De Binnenvest. In hoofdstuk 4 vatten we conclusies en aanknopingspunten samen. Bijlage 1 bevat de gegevens over instroom uit de registratie van De Binnenvest. Bijlage 2 geeft een overzicht van de problematiek van dak- en thuisloosheid uit de literatuur en de interviews met de hulpverleners van De Binnenvest.

2 Groepen en problematiek

In dit hoofdstuk geven we een eerste beeld van de groepen die instromen in de opvang en de aanwezige problematiek in deze groepen. De gegevens van de instroomgroepen zijn verkregen uit de gegevens van De Binnenvest en de interviews en zien we terug in paragraaf (2.1). In 2.2 is een overzicht van de problematiek in het algemeen, zoals ook gezien wordt in de literatuur, en per groep (alleenstaanden, jongeren en gezinnen). Vervolgens geven we in paragraaf 2.3 de uitkomsten van het dossieronderzoek met enkele voorbeelden van casussen.

2.1 Groepen

De groepen die wij in beeld brengen zijn gezinnen, alleenstaanden en jongeren. Bij alleenstaanden en jongeren zijn er personen die in de opvang of in hun netwerk verblijven, oftewel alleen een briefadres hebben. Dit onderscheid maken we voor beide groepen in dit onderzoek.

In maart 2018 gaat het volgens de groeps werkers om de volgende aantallen en verdeling:

Groep	Bezetting aantal bedden in opvang	Aantallen in netwerk cq briefadressen	Totaal
Alleenstaanden	95	80	175
Jongeren	10	80	90
Gezinnen	25		25

Groepen instroom

Uit zowel de registratie van De Binnenvest als in de gesprekken met hulpverleners van De Binnenvest, de GGD, Cardea en de cliëntenraden van De Binnenvest blijkt dat al een aantal jaren sprake is van een stijging van de instroom in de centrale opvang. Ook het aantal jongeren in de (jongeren)opvang is toegenomen. Dit komt overeen met landelijke trends in de literatuur. Overigens is het beeld van de hulpverleners van De Binnenvest dat de groep jongeren in de centrale opvang is toegenomen, niet als zodanig in de gegevens te achterhalen. Het aantal gezinnen in de opvang is in 2017 weliswaar afgenomen maar blijft een stuk hoger dan 2015. In bijlage 1 is een uitgebreider overzicht opgenomen².

Groepen	2015	2016	2017
Personen in opvang	257	342	Centraal 380 Decentraal 57
Alleenstaanden met briefadressen	327	445	318
Jongeren met briefadres		131	130
Jongerenopvang	12	13	23
Gezinsopvang	92	146	134

² In de bijlage is een overzicht opgenomen van de registratie zoals die uit de beschikbare stukken gehaald kon worden. In 2015 is de registratie aangepast vanwege de nieuwe Wmo. Verder zijn de gegevens enerzijds jaarcijfers (2013-2017) en anderzijds momentopnamen (maart 2018).

2.2 Overzicht problematiek

Hieronder geven we een overzicht van de problematiek in het algemeen en per groep. De algemene problematiek zien we in de drie groepen terug. De kolom 'Nieuw of toename' bevat de informatie van de hulpverleners van De Binnenvest.

Uit de verschillende groeps gesprekken met medewerkers en cliëntenraden van De Binnenvest en de interviews met GGD en Cardea komt soortgelijk beeld naar voren van de problematiek in het algemeen en per groep. Deze bevindingen worden onderstreept in landelijke literatuur (bijlage 2). Waar dit afwijkt, benoemen we dit ook.

Groepen	Een of meer van de volgende (vaak samenhangende) problemen, in volgorde van meest > minst genoemd	Nieuw of toename laatste 2 jaar
Algemeen (voor alle groepen)	Ernstige psychische problematiek (soms in combinatie met LVB)	Meer en zwaardere psychische problematiek in combinatie met LVB
	Schulden	Toename
	Verslavingen/drugsgebruik	Verslavingsproblematiek neemt toe
	Te weinig goedkope woningen	Wachttijd is toegenomen
	Relatiebreuk/echtscheiding	
	Mensen met niet-westerse migratie - achtergrond die het niet zelfstandig redden	Toename
	Strengere eisen/regels voor urgentie/ kostendelersnorm ed,	Regels zijn strenger geworden
	Huisuitzetting	
	Lichte problematiek	Toename
	Terugkeer uit detentie	Toename
Claimend gedrag burgers	Toename	
Alleenstaanden	2 ^e keer dakloos	Toename
	Conflict met familie/vrienden	Minder terugval op netwerk neemt toe
	Fysieke gezondheidsproblemen	Toename

Groepen	Een of meer van de volgende (vaak samenhangende) problemen, in volgorde van meest > minst genoemd	Nieuw of toename laatste 2 jaar
Jongeren (18 t/m 27 jaar)	Psychische problematiek in combinatie met LVB	Toename van deze groep bij jongeren op straat
	Problemen met 18-/18+ overgang	Toename
	Huisuitzetting door ouders	Toename
	Gebroken gezin	Toename
	Conflict familie/vrienden	
	Geen opvang in netwerk	Toename
	Aanraking justitie	
	Oorlogstrauma's bij jongeren met niet-westerse, migratie achtergrond	Toename
Gezinnen	Gezinnen met complexe multiproblematiek soms in combinatie met LVB	Toename
	Financiële problematiek: recessie/huis onder water/huisuitzetting in combinatie met echtscheiding	Toename
	Gezinnen met niet-westerse, migratie achtergrond die het niet zelfstandig redden	Terugkeerders (of tweede keer terugkeerders) zijn mensen die naar het land van herkomst teruggaan, weer terug naar Nederland komen, zonder geld of huis en die zich rechtstreeks bij de opvang melden. Het betreft een nieuw fenomeen, net als gezinnen en alleenstaanden die Engeland verlaten of uitgezet worden

2.3 Casussen dossieronderzoek

In de dossierstudies zijn de dossiers onderzocht op de achtergronden van cliënten en oorzaken van dakloosheid, voor zover deze uit de dossiers te achterhalen zijn. Dit hebben we gedaan aan de hand van een beknopte checklist die is opgesteld op basis van het literatuuronderzoek en de resultaten uit de groepsgesprekken. De dossierstudie is bedoeld om inzicht te krijgen in de persoonlijke context van de oorzaken van dakloosheid. De uitkomsten van de dossierstudie zijn gebruikt om de bevindingen en de aanknopingspunten (hoofdstuk 3) aan te scherpen.

33 dossiers

In totaal zijn 33 dossiers geanalyseerd op problematiek en persoonlijke context en voorgeschiedenis. De resultaten zijn samengevat per groep: alleenstaanden (16), jongeren (10) en gezinnen (7). In de dossiers is als reden voor de aanvraag van een briefadres of aanmelding voor opvang altijd aangemerkt: feitelijke dakloosheid of dreigende dakloosheid. De oorzaak van de dakloosheid wordt meestal niet specifiek benoemd maar deze is vaak terug te vinden in de situatie vóór mensen zich aanmelden. Denk aan een relatiebreuk, ruzie met ouder(s), vrienden of huiseigenaar. Maar daar onder hangt de problematiek die verantwoordelijk is voor het verliezen van een woonplek. Deze problematiek is meestal vastgelegd in de dossiers bij intake en terug te zien in de aantekeningen van de afspraken in de dossiers, zoals psychiatrie, schulden, verslaving. Welke problematiek de boventoon voert, is niet altijd uit de dossiers te halen.

Wijze rapporteren dossieronderzoek

Per groep, behalve bij de gezinnen, kijken we naar de personen in de opvang en personen die in hun netwerk zijn opgevangen en een briefadres hebben. Binnen deze groepen wordt aangegeven wat de kenmerken zijn van de groep, de aanwezigheid van problematiek en schetsen we een paar casussen als voorbeeld. Deze casussen geven de diversiteit aan binnen de groep. In de paragrafen over de drie groepen doen we het volgende:

- 🕒 Kenmerken en problematiek van de cliënten.
- 🕒 Enkele beknopte portretten per groep, met een korte omschrijving op de oorzaken van dakloosheid en een schets van de voorgeschiedenis.
- 🕒 Bevindingen: wat sluit aan bij eerdere bevindingen, wat sluit niet aan?

2.3.1 Alleenstaanden

Bij de alleenstaanden is gekeken naar de mensen met een briefadres (8) en de mensen die in de opvang verblijven (8).

Briefadres

Kenmerken en problematiek

Alle alleenstaanden met een briefadres zijn mannen, hun leeftijd variërend tussen 30-59 jaar.

Meer dan de helft (5 van de 8) komt voor de tweede of derde keer voor in het dossier. Dit betekent dat de cliënt al eerder in zorg bij De Binnenvest is geweest, de zorg is afgesloten en later weer geopend. Dit kan zijn omdat een cliënt uit het zicht verdwijnt.

Psychiatrie en schulden worden het meest genoemd als probleem in de dossiers.

- 🕒 *Psychiatrie*: bij driekwart (6 van de 8) van deze mannen wordt psychiatrische problematiek geconstateerd of vermoed. Niet iedereen wil doorverwezen worden naar hulpverlening. Bij twee personen met psychiatrische problemen wordt veel andere problematiek genoteerd: verslaving, schulden, aanraking met justitie, gezondheidsproblemen en verbroken relaties. Twee andere personen vertonen zorgmijndend gedrag. Deze personen melden zich aan voor een briefadres, maar komen vaak niet meer opdagen na een paar afspraken en verdwijnen zo weer uit beeld, vaak zonder briefadres. Soms melden ze zich een jaar of paar jaar later weer aan.
- 🕒 *Schuldenproblematiek*: dit speelt bij meer dan de helft (5 van de 8) van de mensen in deze groep. De schulden zijn soms ontstaan door huurachterstand, zorgverzekering of uitkeringsinstanties die geld terugvorderen. De schulden hangen samen met de psychiatrische problematiek, zie hierboven.
- 🕒 *Gezondheidsproblemen*: de helft van de personen (4 van de 8) geeft aan gezondheidsproblemen te ervaren en medicijnen te nemen (methadon, slaaptabletten, kalmeringsmiddelen). Niet altijd is aangegeven in het dossier wat de gezondheidsproblemen zijn.
- 🕒 *Relatieproblemen*: dit speelt bij iets minder dan de helft (3 van de 8) van de personen een rol.

- ⦿ *Netwerk*: daarnaast zien we dat iets minder dan de helft (3 van de 8) van de personen aangeeft zich niet op het adres van het netwerk in te kunnen schrijven of gedwongen te worden het netwerk te verlaten in verband met de kostendelersnorm.
- ⦿ *Niet-westerse migratie achtergrond*: bij iets minder dan de helft (3 van de 8) gaat het om personen met een niet-westerse migratie achtergrond. Eén hiervan is een tweede terugkeerder met schulden en 'lichte' problematiek.

Overige problematiek:

- ⦿ *Gedragsproblematiek*: bij twee personen waar geen psychiatrie wordt geconstateerd is wel sprake van gedragsproblematiek.
- ⦿ *LVB*: bij één persoon is sprake van LVB-problematiek in combinatie met psychiatrie, verslaving en aanraking met justitie.
- ⦿ *Relatief licht*: bij één persoon lijkt het erop dat het voornaamste probleem is dat hij onvoldoende inkomen heeft om voor zich zelf te kunnen zorgen.
- ⦿ *Reden voor briefadres*: het hebben van een briefadres is nodig om een uitkering aan te kunnen vragen, zorgverzekering of ID. Dit is vaak de eerste stap om het leven weer op de rails te krijgen. Bij één van de personen is een briefadres nodig voor een andere reden, namelijk een opname in een GGZ-kliniek. In twee gevallen wordt een briefadres geweigerd.

Enkele casussen uitgelicht

Hieronder omschrijven we drie casussen die de heterogeniteit van deze groep laten zien. Het gaat hier om een persoonlijke inkleuring van de kenmerken en problematiek die hierboven genoemd is.

Combinatie van schulden en psychiatrie

Een man met psychiatrische problematiek en toenemende schulden zonder zorgverzekering. Hij logeert bij diverse vrienden en kan zich hier niet inschrijven vanwege de kostendelersnorm. Zijn familie woont in een andere stad. Er is sprake van een justitieel verleden. Deze persoon wil graag werken maar staat in de overlevingsmodus volgens de hulpverlening en is hierdoor niet stabiel. Briefadres en uitkering zijn nodig om deze persoon te stabiliseren, voordat aan de problematiek gewerkt kan worden.

Zorgmijder

Een man die een zwervend bestaan leidt, hij slaapt meestal buiten of in de winter in de nachtopvang. Hij wil buiten beeld blijven want hij heeft geen vertrouwen in de hulpverlening. Hierdoor is er weinig bekend over deze persoon, hoewel er wel een vermoeden is van multiproblematiek; (zware) psychiatrie, LVB, schulden, verslaving en een justitieel verleden. De man meldt zich aan voor een briefadres zodat hij toch een uitkering kan aanvragen. Maar in het proces van afspraken maken en nakomen, gegevens aanleveren, gaat het mis en verdwijnt hij weer uit beeld.

Relatief lichte problematiek

Een man van wie het grootste probleem is dat hij onvoldoende inkomen heeft om voor zich zelf te zorgen en een eigen woning te kunnen betalen. Hij moest zijn woonruimte (kamer) verlaten vanwege een huurachterstand. Deze persoon werkt wel, zij het steeds tijdelijk waardoor zijn inkomen onregelmatig is. Hij heeft ADHD en daarnaast een lichamelijke beperking door een zenuwaandoening. Deze persoon heeft wel een netwerk waar hij kan verblijven maar kan zich hier niet inschrijven.

Samengevat

De meest voorkomende problematiek is psychiatrie, veelal in combinatie met schulden. Ook (niet nader gedefinieerde) gezondheidsproblemen komen vaak voor.

We zien twee subgroepen; mensen die verblijven binnen hun netwerk (marginaal gehuisvesten) en mensen die zorg mijden maar deze duidelijk nodig hebben (zorgwekkende zorgmijders).

Als een briefadres niet geregeld kan worden, stagneert het herstel, omdat de volgende stappen niet genomen kunnen worden (inkomen, inschrijven als woningzoekende, etc.). Ook wordt duidelijk uit de dossiers dat een briefadres niet zomaar geregeld kan worden, met name voor zorgwekkende zorgmijders. Er zijn hiervoor meerdere afspraken nodig die dan soms mislopen omdat de cliënt niet op de afspraak komt opdagen of de cliënt nog geen bericht gehad heeft van de afspraak.

Opvang

Kenmerken en problematiek

Vijf van de acht alleenstaanden in de opvang zijn mannen, drie zijn vrouwen. De leeftijd varieert tussen 30-55 jaar. De helft komt voor de tweede of derde keer voor in het dossier.

- ③ *Psychiatrie*: bij meer dan de helft (5 van de 8) van de mensen in opvang wordt psychiatrische problematiek geconstateerd. Bij drie mensen met psychiatrische problemen wordt veel andere problematiek genoteerd: verslaving, schulden, aanraking met justitie, gezondheidsproblemen of gebroken relaties. Bij één persoon zonder psychiatrische problemen spelen wel psychische problemen.
- ③ *Schuldenproblematiek*: dit speelt bij meer dan de helft (5 van de 8) van de mensen in deze groep. De schulden zijn ontstaan door huurachterstand, zorgverzekeraar of uitkeringsinstanties die geld terugvorderen en soms door een faillissement.
- ③ *Lichte problematiek*: bij drie van de acht personen lijkt voornamelijk sprake van financiële problemen in combinatie met verlies van huisvesting en lichte problematiek. Soms speelt hier gedragsproblematiek.
- ③ *Conflicten met familie en vrienden*: conflicten met familie en vrienden spelen bij iets minder dan de helft (3 van de 8). Deze conflicten hangen vaak samen met de problematiek: psychiatrie, schulden en verslaving. Hierdoor kunnen personen niet meer in hun netwerk terecht.
- ③ *Kostendelersnorm*: iets minder dan de helft (3 van de 8) van de personen geeft aan zich niet in te kunnen schrijven bij hun netwerk of gedwongen te worden het netwerk te verlaten in verband met de kostendelersnorm.

- ③ *Huisuitzetting*: iets minder dan de helft (drie personen) komen door huisuitzetting in de opvang terecht. Bij alle drie speelt meer problematiek dan huurachterstand en schulden, namelijk psychiatrie, verslaving, en/of justitie.

Andere problematiek:

- ③ *Relatieproblemen*: bij een kwart (2 van de 8) zien we dat relatieproblemen en relatiebreuken spelen.
- ③ *Zorgmijders*: bij een kwart van de personen gaat het om zorgmijders. De verdere problematiek zoals psychiatrie is dan een vermoeden.
- ③ *Verslaving en gezondheidsproblemen*: bij een kwart van de personen is verslaving een van de problemen. Bij deze personen spelen gezondheidsproblemen en justitie (vanwege de verslaving) ook een rol.
- ③ *Niet-westerse migratie achtergrond*: bij één persoon gaat het om een niet westerse migratie achtergrond en een oorlogstrauma. Hier is ook sprake van persoonlijkheidsstoornis, harddrugverslaving en hoge schulden.
- ③ *Draaideurcliënt*: één persoon werd uit de contingentwoning gezet vanwege huurachterstand en overlast. Bij deze persoon spelen ook psychiatrie, verslaving en schulden.
- ③ *Terugkeerder*: één persoon is een tweede terugkeerder, met schulden en lichte problematiek. Terugkeerders (of tweede keer terugkeerders) zijn mensen die naar het land van herkomst teruggaan en weer terug naar Nederland komen, zonder geld of huis en die zich rechtstreeks bij de opvang melden.

Enkele casussen uitgelicht

Hier beschrijven we drie casussen om de kenmerken en problematiek die hierboven genoemd is meer inkleuring te geven.

Zware GGZ-problematiek

Een vrouw kampt met zware GGZ-problematiek zoals achtervolgingswanen, impulscontroleproblemen en agressiviteit. Ze wordt uiteindelijk uit haar huis gezet vanwege zware overlast. Ze is ook in aanraking met justitie geweest. Deze persoon wil niet opgenomen worden in de GGZ en ook geen medicatie nemen. Zo belandt ze uiteindelijk in de opvang. Haar kinderen zijn al eerder uit huis geplaatst. Het contact binnen haar familie is slecht.

Verslaving

Een vrouw woont in een zomerhuis waar ze niet permanent kan verblijven. Haar kinderen wonen tijdelijk bij hun vader. In het dossier is aangetekend dat zij slachtoffer is van geweld. Veilig Thuis was eerder betrokken bij dit gezin. Ook is er een vermoeden van psychiatrische problematiek. Verder is er sprake van bovenmatig alcoholgebruik en gezondheidsproblematiek.

Relatief lichte problematiek

Een man komt bij de opvang terecht omdat hij weg moet uit zijn (illegaal gehuurde) kamer. Hij werkt af en toe zwart maar kan onvoldoende inkomen genereren. Zijn schulden lopen op. Verder spelen er relationele problemen. Hij is voor de tweede keer in beeld bij de opvang. Daar blijkt dat er meer aan de hand is: zo is de zelfverzorging een probleem en is er een vermoeden van psychiatrische problemen.

Samengevat

Psychiatrie en schulden worden het meest als probleem genoemd in de dossiers. Daarnaast zien we, in iets mindere mate, conflicten met het netwerk, lichte problematiek, de kostendelersnorm en huisuitzetting. Mensen in de opvang beginnen soms met een briefadres en komen dan uiteindelijk in de opvang terecht omdat ze begeleiding nodig hebben. Niet iedereen wil echter de begeleiding accepteren.

2.3.2 Jongeren

Bij de jongeren is gekeken naar de jongeren met een briefadres (6) en de jongeren die in de opvang zitten (4). De leeftijd van de jongeren varieert tussen 18 en 27 jaar. Vijf jongeren die eerst een briefadres hebben aangevraagd, komen uiteindelijk in de opvang terecht.

Briefadres

Vier van de zes jongeren bij briefadres zijn vrouwen, twee zijn mannen. Vier van de zes komen voor de tweede of derde keer voor in het dossier.

- 🕒 *Psychiatrie en verslaving*: bij meer dan de helft (4 van de 6) wordt psychiatrische problematiek geconstateerd. Bij alle vier de jongeren met psychiatrische problemen speelt verslaving ook een rol. Drie jongeren worden expliciet gekenschetst als 'kwetsbaar'.
- 🕒 *Conflicten met ouders*: de relatie met ouders is bij 4 van de 6 jongeren slecht, deels door de problematiek van de ouders.
- 🕒 *Schuldenproblematiek*: dit speelt bij iets minder dan de helft (3 van de 6) van de groep jongeren.
- 🕒 *Lichte problematiek*: bij drie à vier jongeren lijkt sprake van lichte problematiek: ze hebben vooral een (veilige) plek nodig.
- 🕒 *Slachtoffer van geweld*: bij drie van de zes jongeren is sprake van slachtofferschap van geweld.
- 🕒 *Huisuitzetting*: twee personen komen door huisuitzetting op straat.

Overige problematiek:

- 🕒 *Gezondheidsproblemen*: twee jongeren geven aan gezondheidsproblemen te ervaren en medicijnen hiervoor te nemen.
- 🕒 *Kostendelersnorm*: een jongere geeft aan zich niet in te kunnen schrijven op het adres van bekenden/familie uit het netwerk of gedwongen te worden het netwerk te verlaten in verband met de kostendelersnorm.
- 🕒 *Trauma*: bij één jongere is sprake van een trauma. Er is geweld tegen haar gebruikt om haar te dwingen tot een huwelijk. Ze heeft een niet-westerse migratie achtergrond.

Enkele casussen uitgelicht

Hier beschrijven we drie casussen om de kenmerken en problematiek die hierboven genoemd is meer inkleuring te geven.

Combinatie van (vermoeden van) psychiatrie, verslaving, schulden

Een jonge vrouw bij wie vermoeden van psychiatrische problematiek is geconstateerd. Ze heeft instabiele relaties en was slachtoffer van geweld. Ze is verslaafd en heeft schulden. Ze wil niet meer bij haar (ex)vriend wonen vanwege zijn drank- en drugsgebruik. Ze slaagt er niet om van haar eigen drugsverslaving af te komen en om andere woonruimte te vinden. Ze komt uiteindelijk in begeleid wonen terecht. Ze krijgt een nieuwe vriend, een crimineel met agressief gedrag.

Jonge zorgmijder

Jonge man die tijdelijk bij zijn moeder woont maar veel ruzie met haar heeft: hun relatie is slecht. Er is wel een gezinscoach maar het lukt niet om de ruzies te sussen: hij moet het huis uit. Hij heeft schulden, kampt met verslaving en er is een vermoeden van psychiatrie. Hij werkt wel een paar dagen per week en zit op school. Zijn netwerk is verder goed; hier kan hij verblijven. Hij weigert budgetbeheer en verdere hulp.

Lichte problematiek

Jonge vrouw die een tijdje heeft ingewoond bij de vriend van haar moeder. Dit ging niet langer goed en ze heeft een briefadres aangevraagd en een uitkering. Ze woont nu steeds afwisselend bij vriendinnen. Ze houdt zich niet goed aan de afspraken. Deze persoon komt uiteindelijk in begeleid wonen terecht. Er is geen indicatie van psychiatrie, schulden of verslaving.

Samengevat

Bij deze jongeren met een briefadres zien we dat veelal psychiatrie en verslaving aan de orde is. Ook is in veel gevallen de relatie met de ouders slecht.

Jongeren met een briefadres komen vaak uiteindelijk toch in de opvang terecht omdat ze begeleiding nodig hebben. Maar niet iedereen accepteert de begeleiding.

Opvang

Bij de opvang hebben wij de dossiers van drie mannen en een vrouw onderzocht. De leeftijd varieert tussen 18 en 27 jaar. Drie van de vier komen voor de tweede of derde keer voor in het dossier.

Psychiatrie, verslaving en schuldenproblematiek: bij drie van de vier jongeren in opvang wordt psychiatrische problematiek geconstateerd. Bij deze drie jongeren is ook sprake van verslaving en schuldenproblematiek.

Overige problematiek:

- 🌀 *Gezondheidsproblemen:* twee jongeren geven aan gezondheidsproblemen te ervaren en medicijnen hiervoor te nemen.

- ③ *Slachtoffer van geweld*: twee jongeren zijn slachtoffer van geweld geweest. Een van hen zou gedwongen uitgehuwelijkt worden en heeft hier een trauma aan over gehouden. Deze persoon heeft een niet-westerse migratie achtergrond.
- ③ *Justitie*: één jongere is in aanraking met justitie geweest.
- ③ *Netwerk*: één jongere heeft geen netwerk om op terug te vallen.
- ③ *Lichte problematiek*: bij één jongeren lijkt sprake van lichte problematiek. Deze persoon heeft vooral een (veilige) plek nodig.
- ③ *Conflicten met familie en vrienden*: dit speelt bij één jongere.
- ③ *Huisuitzetting*: één jongere komt door huisuitzetting in de opvang.

Enkele casussen uitgelicht

Hier beschrijven we drie casussen om de kenmerken en problematiek die hierboven genoemd is meer inkleuring te geven.

Psychiatrie, verslaving, schulden

Jonge man met psychiatrie, verslaving, schulden en agressieproblematiek. Hij is vanaf zijn jeugd aan de drugs. Hij woont bij zijn moeder die geen stabiele thuissituatie kan bieden en waar hij niet kan blijven vanwege schulden en de kostendelersnorm. Hij slaapt bij vrienden. Deze persoon krijgt budgetbeheer, schuldsanering en komt in begeleid wonen terecht.

Jonge zorgmijder

Jonge man met aanhoudende GGZ-problematiek woonde tot zijn 18e jaar bij de crisisopvang. Hij heeft een niet-westerse migratie achtergrond en spreekt geen Nederlands. Deze persoon is een 'tweede terugkeerder'; hij heeft lange tijd in het buitenland gewoond waar zijn familie nog steeds woont. Er is sprake van een onbehandeld gezondheidsprobleem. Deze man slaapt in de nachtopvang en verhuist naar een kamerproject.

Relatief lichte problematiek

Jonge vrouw komt in de vrouwenopvang vanwege gewelddadige ruzies met haar familie door het weigeren van een gearrangeerd huwelijk. Ze is weggevlucht maar is bang de desbetreffende man tegen te komen. Ze heeft een eigen inkomen uit werk. Ze komt uiteindelijk in een woonproject in een buurgemeente terecht.

Samengevat

In de groep jongeren in de opvang zien we ongeveer dezelfde factoren als bij de jongeren met briefadres: veel psychiatrie in combinatie met verslaving en schulden. Zoals al eerder vermeld, komen de jongeren met briefadres vaak in de opvang terecht.

2.3.3 Gezinnen

Bij de gezinnen is altijd sprake van opvang (decentraal in een woning). Van de zeven gezinnen in de opvang zijn vier eenoudergezinnen (drie moeders en één vader). De leeftijd varieert tussen 22 en 50 jaar. Hoewel er drie gezinnen zijn met beide ouders, zijn de dossiers steeds gebaseerd op één persoon. Het gaat hier in totaal om 10 volwassenen maar alleen 7 volwassenen zijn in beeld gebracht. Twee personen komen meer dan één keer voor in het dossier.

Opvang

Kenmerken en problematiek

Ook bij gezinnen worden schulden en psychiatrie het meest genoemd in de dossiers.

- 🕒 *Schuldenproblematiek*: dit speelt bij bijna alle gezinnen (6 van de 7) een rol. De schulden zijn soms ontstaan door huurachterstand, faillissement of leningen.
- 🕒 *Psychiatrie*: bij meer dan de helft (5 van de 7) van de gezinnen in opvang wordt psychiatrische problematiek geconstateerd. Bij één persoon speelt ook LVB een rol. Bij twee mensen met psychiatrische problemen wordt veel andere problematiek genoteerd: verslaving, schulden, aanraking met justitie, gezondheidsproblemen of gebroken relaties.
- 🕒 *Niet-westerse migratie achtergrond*: dit is bij vier personen het geval.
- 🕒 *Gezondheidsproblemen*: iets meer dan de helft van de personen (4 van de 7) geeft aan gezondheidsproblemen te ervaren en medicijnen hiervoor te nemen.
- 🕒 *Relatieproblemen*: bij iets meer dan de helft (4 van de 7) zien we dat relatieproblemen een rol spelen.
- 🕒 *Enkelvoudige problematiek*: bij drie van de zeven personen lijkt sprake van relatief lichte problematiek: voornamelijk financiële problemen en huisvestingsproblematiek..
- 🕒 *Huisuitzetting*: twee gezinnen komen door gedwongen verkoop van hun eigen huis in de opvang terecht. Maar bij beiden speelt meer problematiek dan aflossingsachterstand; er zijn vermoedens van gedragsproblematiek en gezondheidsproblemen.

Overige problematiek:

- 🕒 *Verslaving*: bij een kwart van de personen (2 van de 7) speelt verslaving een rol.
- 🕒 *Conflicten met familie en vrienden*: dit is bij twee van de zeven personen aan de orde.
- 🕒 *Kostendelersnorm*: een kwart (2 van de 7) geeft aan zich niet in te kunnen schrijven in het netwerk of gedwongen te worden het netwerk te verlaten in verband met de kostendelersnorm.
- 🕒 *Terugkeerders*: twee personen zijn tweede terugkeerders uit het buitenland, met schulden en lichte problematiek.
- 🕒 *Claimend gedrag*: een vrouw met een jong kind is een tweede terugkeerder zonder inkomen en zonder duidelijke problematiek. Zowel de verblijfstatus als huisvesting wordt afgedwongen via een advocaat.

Enkele casussen uitgelicht

Hier beschrijven we drie casussen om de kenmerken en problematiek die hierboven genoemd is meer inkleuring te geven.

Terugkeerder uit het buitenland

Een vrouw met een niet-westerse migratie achtergrond en met de Nederlandse nationaliteit, keert terug uit het buitenland met haar kinderen. De vader van haar kinderen is teruggegaan naar het land van herkomst en ondersteunt zijn gezin niet. De vrouw kan niet alleen haar grote gezin onderhouden en kan niet bij haar familie in het buitenland terecht. Bij aankomst in Nederland klopt ze aan bij een buurgemeente waar ze jaren geleden woonde. Ze kan daar niet terecht. De vrouw heeft geen netwerk in Nederland en ook geen inkomen. Ze meldt zich bij de opvang in Leiden. Het gezin komt eerst in hotel Mayflower terecht, daarna in de gezinsopvang en verhuist uiteindelijk naar een contingentwoning in de buurgemeente.

Licht verstandelijke beperking

Jonge vrouw, met een laag IQ, woonde met haar vriend en kinderen in bij haar moeder. Wanneer de vrouw zwanger is, wordt het stel het huis uitgezet. Ze trekken in bij haar vader in een zeer kleine woning. Ook daar kan het stel niet blijven, de burens klagen over overlast. De vriend van deze vrouw leeft vanaf zijn jeugd op straat en is mishandeld door zijn ouders. Bij de vrouw is een vermoeden van psychiatrie en sprake van gezondheidsproblemen en verslaving. Het stel heeft schulden. Ze komen met de kinderen in de acute crisisopvang terecht.

Relatief lichte problematiek

Bij een man en zijn kind speelde een dreigende huisuitzetting vanwege hoge schulden doordat hij zijn baan verloor. De problemen begonnen met de koop van een huis dat met schulden is verkocht. De man wordt doorverwezen naar maatschappelijk werk. Zijn kind kan bij familie terecht, de man slaapt in de opvang of elders. Een half jaar later heeft hij weer werk en slaapt met zijn kind overal en nergens. De vader vraagt bij de opvang om hulp. Hij is in staat om een goede baan te vinden maar raakt die wel steeds kwijt. Hij is sociaal en emotioneel beperkt redzaam. Uiteindelijk komt hij, met zijn kind, voor een omklapwoning in aanmerking.

Samengevat

In de groep gezinnen in de opvang staat de schuldenproblematiek bovenaan, gevolgd door psychiatrische problematiek. Gezondheids- en, niet onverwachts, relatieproblemen komen hier vaker voor dan binnen de andere doelgroepen. We zien bij gezinnen meer personen met een niet-westerse achtergrond dan bij de andere doelgroepen.

2.3.4 Conclusie

De grootste gemene delers voor de drie groepen (alleenstaanden, jongeren en gezinnen) zijn schulden en psychiatrie, veelal een combinatie van beide.

LVB lijkt niet veel voor te komen in de dossiers maar het is de vraag of LVB wel als zodanig geregistreerd wordt. Wel wordt het soms duidelijk uit de beschrijving dat de persoon kwetsbaar is of dat er een vermoeden is van een laag IQ. Maar zolang LVB niet gediagnosticeerd is, wordt het als label vermeden, hoewel in de interviews met de hulpverlening LVB veelvuldig in combinatie met psychiatrie en schulden als oorzaak is genoemd. Voor de aanpak van de problematiek is het belangrijk te weten of iemand LVB-problematiek heeft. Hier komen we in hoofdstuk 3 (3.1.4) op terug.

Hoewel we combinatie psychiatrie en schulden in alle groepen terugzien, verschillen de groepen wel van elkaar. Zo zien we verslaving en contact met justitie vooral bij alleenstaanden en jongeren. En relatieproblemen vooral bij gezinnen. Ook verschillen de groepen met briefadres van de groepen in de opvang. Bij mensen met een briefadres zien we twee groepen: enerzijds mensen die in hun netwerk verblijven en zich min of meer redden (marginaal gehuisvesten) en anderzijds mensen die erg zorgmijndend zijn.

Bij de relatief lichte problematiek zien we dat ondersteuning (bijvoorbeeld bij het vinden van een woning) toch nodig is om het leven van deze mensen op de rails te krijgen.

In de dossiers komt aan de orde dat gezinnen vaak meerdere keren moeten verhuizen (van tijdelijke crisisopvang, naar crisisopvang, naar contingentwoning) in verschillende gemeenten. Elke verhuizing haalt kinderen uit hun sociale netwerk wat belastend voor hen is. Het is daarom wenselijk om gezinnen met kinderen in de eigen wijk/gemeente op te vangen en zo min mogelijk te laten verhuizen.

Aanknopingspunt voor gemeenten

→ De gemeenten en De Binnenvest gaan met elkaar aan de slag met de aanpassing van de regelingen voor contingentwoningen om te voorkomen dat kinderen vaak moeten verhuizen en ook uit hun vertrouwde wijk/gemeente worden gehaald.

3 Factoren en oorzaken toename instroom

In dit hoofdstuk identificeren wij de groepen en de factoren die geïnterviewden (binnen en buiten de opvang van De Binnenvest) noemen als de oorzaak voor de toename van instroom in de opvang van De Binnenvest en de achtergronden van deze groepen. We gaan per groep en factor in op aanknopingspunten voor met name gemeentelijk beleid.

Naast de oorzaken die de toename van instroom verklaren (in paragraaf 3.1), zijn we in de interviews ook factoren tegengekomen die de uitstroom kunnen belemmeren. Deze vatten we samen in paragraaf 3.2.

Uit zowel de verschillende groepsgesprekken met medewerkers en cliëntenraden van De Binnenvest als de interviews met GGD en Cardea komt een soortgelijk beeld naar voren. Daarnaast zijn veel bevindingen nog eens onderstreept in landelijke literatuur (bijlage 2). Waar dit afwijkt, benoemen we dit ook.

Er zijn binnen de instroom grofweg twee typen groepen te benoemen die de afgelopen tijd zijn toegenomen:

- 1 Aan de ene kant constateren geïnterviewden een toename van instroom in de opvang van De Binnenvest van een zeer kwetsbare groep mensen met ernstige GGZ-problematiek en/of LVB-problematiek, die zichzelf niet kan redden, vaak verslaafd is, die geen hulpvraag kan of wil stellen maar wel zorg behoeft volgens professionals en omstanders (zorgmijders). Dit is een groep waar ook een toenemend aantal jongeren (18-/18+) onder valt na uitstroom uit de jeugdhulpverlening bij het 18 worden, met dezelfde ernstige psychiatrische problematiek, LVB en zorgmijdend. Deze groep valt volgens hulpverleners buiten de opvang tussen wal en schip, onder meer door de kostendelersnorm en een stringenter toepassing van de toekenning van het briefadres dan in het verleden het geval was.
- 2 Aan de andere kant signaleren de hulpverleners een toename van personen in de opvang die vooral financiële problemen hebben in combinatie met een huisvestings- en relatief 'lichte' problematiek.³ De grote behoefte aan opvangcapaciteit voor gezinnen heeft geleid tot een capaciteitsuitbreiding (ook in andere regiogemeenten); hierdoor is de instroom logischerwijs vergroot. Ook is er een kortere doorlooptijd voor gezinnen, onder andere door de toename van contingentwoningen.

³ Professionals van De Binnenvest geven aan dat wat hier als lichte problematiek benoemd wordt, relatief licht is in vergelijking met de vaak zware, meervoudige problematiek van andere personen van De Binnenvest.

3.1 Factoren die de instroom bevorderen

3.1.1 Meer instroom jongeren

In Leiden, maar ook landelijk, wordt onderstreept dat de groep jongeren een steeds groter percentage van de groep daklozen vormt waarover in ieder geval de geïnterviewden in Leiden zich grote zorgen maken. Zij onderscheiden twee groepen jongeren die in aantal toenemen:

1 *Ernstige GGZ-problematiek en/of in combinatie met een LVB*

In dit verband worden zorgmijders genoemd, jongeren met veelal zware psychiatrische problematiek zoals schizofrenie. De hulpverleners verklaren deze toename van problematiek als gevolg van:

- Ambulantisering van de GGZ, de afbouw van intramurale en semimurale plekken. Dat zien we ook terug in onderzoek zoals het Rekenkameronderzoek van Den Haag 'Van de straat'.
- Een hogere toegangsdrempel voor LVB-instellingen.
- Afbouw van traumabehandeling bij jongeren (dit bracht Cardea naar voren).
- Problematiek van 18- en 18+ waardoor jongeren uit de jeugdzorg na hun 18^e in een vacuüm terechtkomen. Daarbij is ook een gebrek aan ambulante ondersteuning en opvang voor juist de meest kwetsbare jongeren met LVB-problematiek. Dit is ook wat de GGD constateert⁴.

Voorheen kreeg deze groep nog wel hulp maar volgens hulpverleners zijn de drempels voor GGZ steeds hoger geworden: denk aan de eigen bijdrage en de verdere specialisatie van de GGZ. De groep moet zelf willen en gemotiveerd zijn en zich zelf actief melden, en dat is precies het probleem voor jongeren met LVB of jongeren met schizofrenie; er is een gebrek aan ziekte-inzicht en er is zorgmijdend gedrag. Hoewel het sociaal wijkteam in principe is opgericht om aan vroegsignalering en preventie te doen door outreachende hulp te verlenen, komen zij hier in de praktijk onvoldoende aan toe. Dit is ook geconstateerd in wijkteams in andere gemeenten en zien we eveneens landelijk⁵ terug. Ook de GGD in Leiden en Cardea constateren dat de huidige werkwijze van de sociale wijkteams nog niet aansluit op de behoefte van zorgmijdende jongeren. Cardea ziet verder dat deze groep ook geen aansluiting vindt bij jeugdteams omdat die zich vooral richt op gezinssituaties. Ook is de groep relatief onzichtbaar in de stad omdat zij wat rondhangen maar niet per se slecht gekleed zijn.

Geïnterviewden bepleiten 'met stip op 1' het voorkomen van de instroom van jongeren in de centrale opvang van De Binnenvest. Hulpverleners geven aan dat deze groep qua problematiek lijkt op de volwassen cliënten van de opvang en dat plaatsen in de crisisopvang of begeleid wonen veelal niet passend zijn voor deze groep. Maar zij horen niet in de setting van de opvang; ze worden er alleen maar slechter van (contact met verslaafden). Voor deze groep is een nieuwe vorm van opvang en begeleiding nodig, aldus de hulpverlening. De jeugd heeft de toekomst en die ligt zeker niet in de opvang. Daar zou het speerpunt van de gemeente moeten liggen, aldus de geïnterviewden.

⁴ Dakloos in Leiden, telling en omvangschatting van de volwassen populatie, door GGD Hollands Midden, 2015.

⁵ Position Paper OGGZ bemoeizorg, DSP-groep in opdracht van het Schakelteam mensen met verward gedrag, 2018.

Aanknopingspunten voor gemeenten

- ➔ Gemeenten pakken de bemoeizorg/ OGGZ taak actiever op. De termen zijn weliswaar verdwenen uit Wmo 2015, maar de taken vroegsignalering en preventie voor deze zorgmijdende jongeren niet (zie MvT Wmo 2015). Gemeenten richten voor deze groep laagdrempelige opvang (inloophuizen) in zodat zwerven en instroom in de opvang voorkomen kan worden. Gemeente Leiden heeft al op stedelijk niveau (zij het niet per wijkteam) afgesproken dat elke jongere (met LVB) die de jeugdzorg verlaat standaard begeleiding krijgt⁶.
- ➔ Gemeenten zetten meer capaciteit in om in samenwerking met jeugdprofessionals problemen aan te pakken.

2. *Jongeren met relatief lichte problematiek en een acuut woningprobleem door een gebrek aan goedkope woonruimte in een vastgelopen woningmarkt*

De toename van deze groep speelt sinds 3 à 4 jaar en de meest genoemde verklaring hiervoor is de kostendelersnorm⁷ die zeer nadelig uitpakt voor jongeren zonder werk, vaak afkomstig uit gezinnen met een lage sociaal economische status waar sprake is van schulden. Ook in de literatuur wordt de kostendelersnorm als belangrijke oorzaak van dakloosheid onder deze groep jongeren genoemd⁸. Hun ouders, en ook het verdere netwerk, worden gekort op de uitkering of toeslagen door deze norm. Deze jongeren komen eerder op straat terecht na conflicten. Voorheen waren er nog zogenaamde respijthuizen waar de jongeren terecht konden waarna ze soms na een week onderhandelen weer naar huis mochten. Ook was het netwerk meer bereid de jongeren op te nemen, maar ook die lopen het gevaar gekort te worden door de kostendelersnorm. De kostendelersnorm kent kortdurende uitzonderingen voor mantelzorgers en daklozen. De gemeenteraad van Leiden stemde in 2016 in met een gedoogaanpassing (uitstel van een half jaar) maar dit lijkt niet volledig bekend te zijn bij gemeenteamttenaren, aldus de hulpverleners. Bovendien hebben niet alle regiogemeenten ook een dergelijke gedoogconstructie.

In de dossiers zien we terug dat jongeren met een briefadres toch soms in de centrale opvang belanden. Omdat er bijvoorbeeld onvoldoende, passende begeleiding beschikbaar was buiten de opvang. Of omdat de jongeren geen slaapplek konden regelen en aangewezen zijn op de centrale opvang. Deze beweging wordt ook gezien bij de alleenstaanden.

⁶ Hiervoor is een 'Handreiking voor professionals die werken met jongeren tussen 16 en 27' uit 2016. Hierin staan werkafspraken en gebruik perspectiefplan. Sinds enkele maanden is het perspectiefplan ook regionaal vastgesteld. Deze handreiking is nog niet helemaal ingeregeld binnen elke organisatie.

⁷ De kostendelersnorm betekent dat als men een woning deelt met meer volwassenen, de bijstandsuitkering hierop wordt aangepast.

⁸ Rekenkamer Den Haag 2018, Van de Straat. CBS/hoofdemograaf Jan Latten n.a.v. CBS-cijfers 2016 over daklozen.

Aanknopingspunten voor gemeenten

- ➔ Gemeenten voeren een gedoogaanpassing door, bijvoorbeeld door de mogelijkheid te creëren om de kostendelersnorm een half jaar uit te stellen.
- ➔ Gemeenten lichten de betrokken ambtenaren nogmaals voor op de mogelijkheid de kostendelersnorm een half jaar uit te stellen.
- ➔ Gemeenten zorgen gezamenlijk voor respijthuizen waar jongeren tijdelijk opgevangen kunnen worden. Gemeenten gaan binnen de gemeentelijke panden na welke vrijkomen en met verbouw geschikt kunnen worden gemaakt voor jongerenhuisvesting.

3.1.2 Financiële problemen in combinatie met huisvestings- en 'lichte' problematiek

Er is een toename van mensen in de opvang die kampen met een combinatie van financiële problemen zoals hypotheek die onder water staat, oplopende schulden en een huisvestingsprobleem. Deze groep wordt weliswaar de 'zelfredzame daklozen' genoemd door de hulpverlening maar heeft begeleiding nodig om weer op eigen benen te kunnen staan. De combinatie van de beperkte aanwezigheid van tussenvormen tussen intramuraal en zelfstandig wonen, onvoldoende tijdelijke, geschikte opvangmogelijkheden⁹ voor deze groep, de kostendelersnorm en weigering van netwerken van mensen zonder woning uit angst voor de consequenties van de kostendelersnorm, maakt dat mensen zich melden bij de opvang van De Binnenvest om een briefadres te verkrijgen. Deze groep wordt door hulpverleners gekenschetst als mensen met schulden, zonder woning en relatief lichte problematiek¹⁰. Hulpverleners van de opvang vinden dat de gemeente juist voor deze groep het verblijf in het netwerk zou moeten stimuleren.

Zelfredzaamheid

De cliëntenraden onderstrepen dit beeld en spreekt in dit verband van pechmannen en -vrouwen: mensen die alles kwijt raken door pure pech (faillissement, beslaglegging op huis etc.). Deze mensen komen noodgedwongen in de opvang maar hebben soms weinig andere problematiek dan aan de schulden gerelateerde malaise. De cliëntenraden geven wel aan dat de zelfredzaamheid van deze redelijk zelfredzame groep na verloop van tijd afneemt als zij lang in de opvang moeten verblijven. Voor mensen met lichte problematiek is het belangrijk om snel begeleid te worden naar zelfstandige huisvesting met begeleiding, al dan niet via een tussenvorm.

Aanknopingspunten voor gemeenten

- ➔ Sociale wijkteams richten zich outreachend op deze groep om instroom in de opvang te voorkomen.
- ➔ Gemeenten gaan, in het kader van prestatieafspraken, in overleg met de woningcorporaties over het beschikbaar krijgen van meer goedkope, kleine huurwoningen.

⁹ Niet iedereen kan tijdelijk terecht in het tuinhuis van Adriaan van Dis, zegt regisseur Hans Pool die een documentaire maakte over de tussenwoning op een recreatiepark waar veel gescheiden mensen hun leven weer op de rit proberen te krijgen. (2Doc, 30 april Lief en Leed op Parc Beaugarde). Amsterdam kent opvanghuizen voor mensen met een gezin die in scheiding liggen. Woningcorporatie Ymere biedt de mogelijkheid van tijdelijke woningen voor mensen die in scheiding liggen.

¹⁰ De groep met lichte problematiek die niet in de opvang terecht komt, komt niet in aanmerking voor een contingentwoning maar ook deze groep heeft moeite om aan een betaalbare huurwoning te komen.

Convenant huurachterstand

Hulpverleners vinden dat huisuitzetting beter voorkomen kan worden dan nu het geval is. Er is een convenant huurachterstand tussen gemeente, GGD en woningcorporaties waarin is opgenomen dat huurachterstand gemeld wordt bij het sociale wijkteam/GGD. In dit convenant is bepaald dat er minimaal vier weken tussen melding en datum ontruiming zit. Vaak blijkt bij melding dat het heel lastig is om op korte termijn nog stabiliteit te bereiken. De situatie van de cliënt is vaak complex, ook in financieel opzicht (bijvoorbeeld door loonbeslag). Zelfs als de cliënt openstaat voor hulp is het moeilijk om de ontruiming te voorkomen door de korte tijdspanne. Bovendien lopen de kosten op naarmate het proces verder is gevorderd. Dit betekent meer kosten voor de cliënt waardoor de financiële problemen nog onoplosbaarder worden. Het is dan ook beter om zo vroeg mogelijk signalen van schuldenproblematiek op te pakken. De GGD heeft goede ervaring met convenanten in andere gemeenten waar vroegtijdig gemeld wordt.

Hulpverleners zien eveneens goede voorbeelden, zoals een corporatie die snel en met succes in actie komt bij huurachterstand en zelf een betalingsregeling treft met de huurder. Hierdoor wordt voorkomen dat schulden oplopen. Ze zien ook een ander (negatief) voorbeeld: woningcorporaties die huurders bewegen om zelf te vertrekken vóór zij uit huis zouden worden gezet. Het is in ieder geval van belang om vroegsignalering (Vroeg erop af) ook met woningcorporaties te organiseren zodat het sociaal wijkteam op de hoogte is van een oplopende huurachterstand in haar gebied.

Aanknopingspunten voor gemeenten

- ➔ Gemeenten faciliteren het verblijf in het netwerk door helderheid over de kostendelersnorm te geven en coulance bij het hanteren van de kostendelersnorm te betrachten bij mensen die dakloos zijn en een verblijfplek in hun netwerk kunnen vinden. Dat is niet alleen vele malen goedkoper dan een verblijf in de opvang van De Binnenvest, ook is het niet-stigmatiserend en veel beter voor deze mensen.
- ➔ Gemeenten en woningcorporaties gaan vroegsignalering op een betere manier opzetten met meer partijen die signaleren (zoals zorgverzekeraar, energiebedrijf etc) om huisuitzetting te voorkomen. Sociaal wijkteam reageert pro-actiever op signalen van huurachterstand. Dit voorkomt erger, namelijk huisuitzetting en opeenstapeling van schulden.

3.1.3. Niet-westerse achtergrond

Hulpverleners geven aan dat een deel van de groep mensen in de opvang van De Binnenvest bestaat uit mensen met een niet-westerse achtergrond die het niet zelfstandig redden. Deze groep bestaat zowel uit gezinnen (soms terugkeerders of statushouders) en alleenstaanden zoals jongeren zonder ouders en/of jongeren met oorlogstrauma's. Deze ontwikkeling zien we ook landelijk terug in CBS-cijfers (2016) en wordt in meerdere steden gemeld.

Terugkeerders (of tweede keer terugkeerders) zijn mensen die naar het land van herkomst teruggaan en weer terug naar Nederland komen, zonder geld of huis en die zich rechtstreeks bij de opvang melden. Ook is er een groep Nederlanders met een Somalische achtergrond die naar Engeland is verhuisd en nu terugkeert vanwege de slechtere omstandigheden en mogelijkheden in Engeland, of is uitgezet door Engelse justitie.

Deze problematiek zien we landelijk nog niet terug in de literatuur; waarschijnlijk omdat deze vrij recent is. Daarnaast zien de hulpverleners statushouders die het niet redden in de maatschappij door of gebrekkige kennis van de Nederlandse taal en regels, of door te grote problematiek zoals trauma's. Deze problematische aansluiting is ook landelijk een probleem. Verlies van werk is een oorzaak die veel gezien wordt in deze groep en daarnaast komt ook echtscheiding steeds meer voor in deze groep, waardoor één van de partners dakloos wordt.

Aanknopingspunt voor gemeenten

➔ Gemeenten zetten sterker in op aansluiting op de maatschappij voor de groep statushouders/ terugkeerders, onder andere door een outreachende aanpak van het sociaal wijkteam. De gemeenten organiseren een 'vinger aan de polssysteem' voor deze groep.

3.1.4 Combinatie psychiatrie en LVB

Ook onder volwassenen wordt een sterke toename van ernstige psychiatrie en LVB geconstateerd. Dit aandeel is enorm gestegen, aldus hulpverleners en leden van de cliëntenraden die veel meer incidenten meemaken in de opvang en complexere problematiek zien.

Hulpverleners stellen dat de verhouding verslaving en psychiatrie geheel omgedraaid is met een aantal jaar geleden. Nu is 75-80% psychiatrie en 20-25% verslaafd. Ook landelijk wordt dit beeld bevestigd in de literatuur¹¹. Opvallend is dat hulpverleners vinden dat dit de doelgroep is waar de opvang van De Binnenvest voor bedoeld is. Oorzaken voor deze toename zijn al beschreven onder het kopje 'Meer instroom jongeren' (3.1.1). Mensen uit deze doelgroep hebben vaak moeite met de complexe samenleving en de uitdagingen van deze tijd: betalingen en belastingen via internet, correspondentie via de mail etc. en krijgen snel financiële problemen.

Tijdige herkenning van LVB is een belangrijke voorwaarde om tot passende begeleiding te kunnen komen. Dat is specifieke expertise die ook nodig is voor de intake.

Aanknopingspunten voor gemeenten en De Binnenvest

➔ De Binnenvest screent bij aanvang van de opvang (intake) op LVB-problematiek.
➔ Gemeenten organiseren dat uitkeringsinstanties voor LVB-groep vaste lasten zoals huur en zorgpremie betalen.

3.1.5 Draaideurcliënten (met name verslaafden) in de opvang

Er is een harde kern van circa 20 personen die ernstig verslaafd en/of psychiatrisch is, die steeds in en uit de opvang stromen, de zogenaamde draaideurcliënten. De opvang is de enige plek waar zij terug kunnen keren bij gebrek aan passende vervolghuisvesting. Voor deze groep moet naar passende woonvormen worden gezocht. Voor deze groep 'draaideurcliënten' is het erg moeilijk zelfstandig te wonen en alle functies die

¹¹ Alle geraadpleegde literatuur bevestigt de toename psychiatrische problematiek onder de daklozen.

daarbij horen zelfstandig te blijven uitvoeren, zoals de woning opruimen, instanties beantwoorden en werken.

Aanknopingspunten voor gemeenten

- ➔ De Binnenvest brengt deze groep beter in kaart: wie zijn zij, wat hebben zij nodig?
- ➔ Gemeenten creëren een passend zorg/woonvoorziening voor deze groep, zoals scheve huisjes.

3.1.6 (Geen) eigen bijdrage: kosten voor de opvang

De mensen die in de opvang verblijven, krijgen een dak- en thuislozen uitkering van de gemeente Leiden. Deze uitkering bedraagt €711 per maand. De mensen die gebruik maken van de centrale opvang betalen op dit moment (nog) geen eigen bijdrage. Dit zorgt ervoor dat een klein deel van deze groep in de centrale opvang blijft. Voorheen betaalden mensen in de centrale opvang vier euro per dag, maar in plaats hiervan doen ze nu verplichte klussen, zoals het schoonmaken van toiletten, het wassen van kleding en keukendiensten. Ze werken mee om hun tijdelijke huis draaiende te houden.

In tegenstelling tot de gezins- en jongerenopvang wordt er voor de centrale opvang geen eigen bijdrage geïnd. In samenspraak met de gemeente is De Binnenvest voornemens om de eigen bijdrage wel in te voeren voor de centrale dag- en nachtopvang. Door dit te doen, kan er gespaard worden voor de toekomst: het gespaarde bedrag kan bij een positieve uitstroom uitgekeerd worden in de vorm van startkosten. De Binnenvest denkt hiermee ook de doorstroom te kunnen versnellen.

Aanknopingspunt voor De Binnenvest

- ➔ De Binnenvest voert de eigen bijdrage in voor de centrale dag- en nachtopvang.

3.1.7 Mensen uit detentie

De cliëntenraden geven aan dat een deel van de populatie in de opvang bestaat uit mensen met een verleden in detentie en die nergens heen kunnen. Ook voor deze groep geldt dat de problemen toenemen als ze niet tijdig en goed geholpen wordt.

De (landelijke) verwachting is dat deze groep verder toeneemt door afbouw van nazorg na detentie.

Aanknopingspunt voor gemeenten

- ➔ Gemeenten laten zich goed voorlichten over de mogelijkheden voor begeleiding van ex-gedeteneerde cliënten na terugkeer uit detentie, en begeleidt deze cliënten evenals 18+ cliënten met LVB-problematiek. Waar sprake is van GGZ-problematiek bieden de Wet forensische zorg en de Wet verplichte zorg, die in 2020 van kracht zijn, mogelijkheden, tijdens of na detentie, verplichte GGZ te organiseren via een zorgmachtiging zowel intramuraal als ambulante in de wijk.

3.1.8 Claimend gedrag van mensen

Hulpverleners signaleren dat er ook mensen worden toegelaten, die veel druk uitoefenen en die, zoals al beschreven, vooral op zoek zijn naar een woning. Enkelen hebben zelfs een advocaat in de arm genomen om toegang te verkrijgen tot de opvang van De Binnenvest. Ook spreken mondige daklozen een wethouder aan om een plek op opvang te krijgen. Zo zijn in het afgelopen jaar twee mensen via het aanspreken van een wethouder in de opvang gekomen.

3.2 Factoren die uitstroom belemmeren

In de interviews zijn we, naast de oorzaken die de toename van instroom verklaren, ook factoren tegengekomen die de uitstroom kunnen belemmeren. Deze bevindingen hebben we in deze paragraaf samengevat.

3.2.1 Begeleiding naar zelfstandig wonen

De cliëntenraden geven aan dat voor veel uitstromers uit de opvang van De Binnenvest de overgang van opvang naar zelfstandig wonen, ook met begeleiding, groot is. Eenzaamheid ligt dan op de loer. Zij zien een deel van de doelgroep terugkomen in de opvang. Dit heeft ook te maken met de complexiteit van de samenleving. De Binnenvest heeft op dit moment een beperkt aantal tussenvormen om deze mensen in een groepswooning te leren om te gaan met onder andere financiën, sociale contacten en zelfredzaamheid. Het aantal uur begeleiding bij zelfstandig wonen is momenteel erg laag, volgens de cliëntenraden. Het aantal uren verschilt per beschikking en financier.

In de praktijk zien de hulpverleners ook problemen bij de regiogemeenten met het zowel regelen van een uitkering als de bijzondere bijstand voor inrichtingskosten. Hierdoor zitten uitstromers in een kale woning, zonder tapijt of gordijnen. Omdat dit vaak ingaat tegen de regels van de woningcorporaties, kunnen uitstromers hun net verworven woning weer kwijt raken.

Aanknopingspunten voor gemeenten

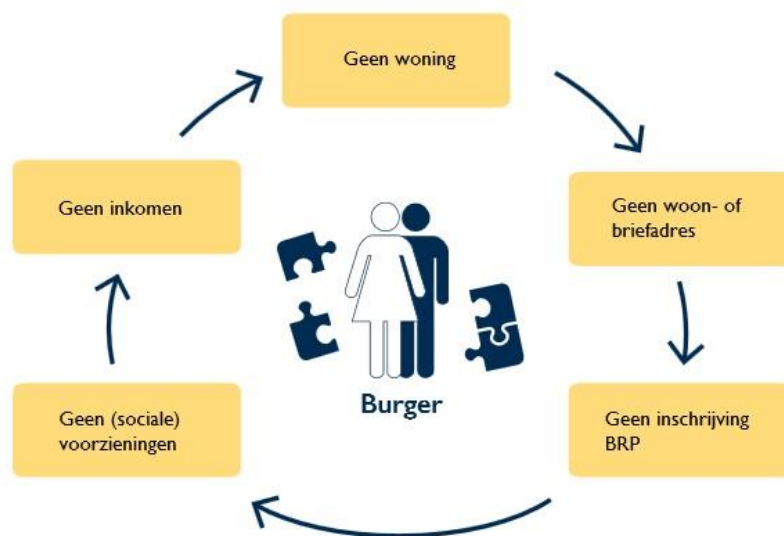
- ➔ Gemeenten zetten, in samenspraak met De Binnenvest en corporaties, in op meer projecten voor begeleid wonen, omklapwoningen en wonen in zelfbeheer, en maken een herstart met het Beverproject.¹²
- ➔ Gemeenten zorgen voor het tijdig regelen van zowel uitkering als bijzondere bijstand voor inrichtingskosten.

¹² Dit betrof een soort omklapwoningen met voorwaardelijke hulpverlening, bekostigd uit provinciaal geld. De Binnenvest heeft in 2008 een prijs gewonnen met dit project.

3.2.2 Briefadres en uitkering

Voor het aanvragen van een uitkering en bijvoorbeeld het regelen van een verzekering is een woonadres nodig. En als een woonadres ontbreekt, zoals in het geval van daklozen, biedt een briefadres een oplossing om in ieder geval de uitkering te kunnen aanvragen.

Hulpverleners geven aan dat de bureaucratie rond het verstrekken van een briefadres¹³ voor mensen in hun netwerk is toegenomen sinds de Participatiewet (2015) en de kostendelersnorm. Dit is waarschijnlijk het gevolg van onduidelijkheid omtrent de regeling¹⁴ en ook het gevolg van personele wisselingen bij de gemeenten. Momenteel vinden hulpverleners dat medewerkers van de gemeenten stringenter met de verstrekking van het briefadres om te gaan dan in het verleden het geval was.

Figuur 1 uit rapport Nationale Ombudsman 2016

VNG Handreiking

De VNG handreiking¹⁵ over inschrijven in de Basisregistratie Personen op een briefadres bevat algemene regels over hoe om te gaan met het briefadres. De invulling bij 'niet-standaard' (bijvoorbeeld dakloos en niet in de opvang) is maatwerk per gemeente. Hierbij zijn afwegingen met een multidisciplinair team, een afwegingskader, 'rugdekking', vertrouwen en afspraken met instellingen voorwaarden om de invulling goed te regelen. Het advies van de VNG is om een afwegingskader op te stellen voor de maatwerkinvulling.

Invulling maatwerk

Voor de maatwerkinvulling geeft problemen, volgens de hulpverleners. Zij vinden dat het verstrekken van een briefadres voor mensen die in het netwerk verblijven, sneller en simpeler moeten verlopen. Er zou meer vertrouwen moeten zijn in het oordeel van de hulpverleners, juist bij potentiële uitvallers zoals

¹³ Iedereen die rechtmatig in Nederland verblijft moet worden ingeschreven in de Basisregistratie Personen (BRP) op een woonadres of op een briefadres. Voor burgers is de registratie in de BRP belangrijk, omdat dit toegang geeft tot een groot aantal voorzieningen van de overheid, zoals uitkeringen, toeslagen, zorg en steun. Ook voor een zorgverzekering dient men te beschikken over een inschrijving.

¹⁴ Deze onduidelijkheid heeft te maken met de maatwerkinvulling die elke gemeente mag geven aan de eisen omtrent het briefadres.

¹⁵ https://vng.nl/files/vng/publicaties/2018/stappenplan_inschrijven_brp_op_een_briefadres.pdf

zorgmijders met ernstige GGZ- en LVB-problematiek. Bijvoorbeeld door al een uitkering aan te vragen als de aanvraag voor een briefadres nog loopt zodat met name de uitkering snel geregeld is. Ook verdubbelt de problematiek al snel als mensen niet goed geholpen worden: de schulden stapelen zich snel op en mensen starten met een achterstand. Nu kan het gebeuren dat iemand afgewezen wordt omdat hij/zijn niet meteen de drie vereiste adressen (voorwaarde van de maatwerkinvulling) heeft om te overnachten: "Jongeren die zwerven hebben vaak geen drie adressen voorradig."

De hulpverleners geven overigens aan dat de gemeente Leiden hierin coulanter is dan de meeste regiogemeenten.

Verschillen binnen regio

Een ander probleem is dat er binnen de regio verschillend beleid per gemeente is als het gaat om bijvoorbeeld een uitkering. Om een uitkering aan te vragen, moeten de mensen een woon- of briefadres hebben. Het kan zijn dat mensen ingeschreven staan bij De Binnenvest (briefadres) maar in werkelijkheid bijvoorbeeld in een caravan in Zoeterwoude wonen. In de ene regiogemeente worden deze personen voor een uitkering gestuurd naar de gemeente van het briefadres, in de andere regiogemeente naar de gemeente waar ze wonen. Ook als de mensen problemen hebben met hun uitkering weten zij, maar ook de hulpverleners, vaak niet waar ze terecht moeten: de ene keer is dat de gemeente van het briefadres en de andere keer de gemeente van de verblijfsplek. Briefadres en uitkering kunnen daarom beter bij de gemeente van herkomst geregeld worden: dan zijn de mensen enerzijds beter in beeld bij de gemeente van herkomst en anderzijds bevordert dit de uitstroom naar de eigen gemeente.

Overigens is het in de gemeente Leiden voor mensen in de opvang sinds kort mogelijk, als maatwerkoplossing (dus niet regulier), dat een voorschot op de uitkering wordt aangevraagd voordat mensen een briefadres hebben. Het is niet helder of alle hulpverleners en gemeentebambtenaren hiervan op de hoogte zijn. De hulpverleners die wij spraken, kenden alleen een voorschot voor een ID en gaven aan dat hiervoor ook eerst een aanvraag uitkering gedaan moest zijn (en voor een aanvraag is een briefadres nodig).

Aanknopingspunten voor gemeenten

- ➔ Gemeenten komen samen tot een uniform beleid over briefadres en uitkering rond deze kwetsbare groep (potentiële) dak- en thuislozen. Met de volgende uitgangspunten:
 - De uitstroom (naar de gemeente van herkomst) wordt bevordert als een persoon, die verblijft in de maatschappelijke opvang, een briefadres en uitkering van de gemeente van herkomst krijgt. Voldoende, passende begeleiding is hierbij dan de voorwaarde.
 - Het aanpassen van het criterium dat het verplicht is om drie adressen te kunnen overleggen om een briefadres te krijgen.
- ➔ Gemeenten kunnen in overleg met opvangorganisaties maatwerkafspraken maken over het tegelijkertijd aanvragen van een uitkering en briefadres.

3.2.3 Werkwijze van gemeenten en De Binnenvest voor het verkrijgen van briefadres

Samenhangend met voorgaande, noemen hulpverleners dat een goede samenwerking tussen gemeenten (Werk en Inkomen) en De Binnenvest bijdraagt aan een versnelde doorstroom. Juist deze afdeling van een gemeente is belangrijk voor het verstrekken van een briefadres en uitkering. Sommige hulpverleners van De Binnenvest missen voldoende vertrouwen vanuit de gemeenten. Dit zou verbeterd kunnen worden als over en weer meer begrip ontstaat voor elkaars werk en de consequenties van een bepaalde (stringente) manier van werken. Hulpverleners vinden dat professionals van De Binnenvest het voordeel van de twijfel zou moeten krijgen bij gemeenteamttenaren als zij bijvoorbeeld een briefadres willen regelen voor zeer kwetsbare jongeren. Ook geven zij aan dat mensen die in een crisis verkeren een groot belang hebben bij stabilisatie van de situatie. Alles staat of valt met een inkomen, aldus de hulpverleners die de speelruimte, het achter de schermen kunnen werken en het grijze gebied van voorheen missen. Bovendien wordt de uitstroom bevorderd naar de gemeente van herkomst als de cliënt een briefadres en uitkering van de gemeente van herkomst krijgt, terwijl ze verblijven in De Binnenvest (zie 3.2.2).

In Leiden zijn verschillende afdelingen van de gemeente al intensief betrokken bij de cliënten van De Binnenvest wat leidt tot een betere door- en uitstroom:

- ① Een maandelijks casusoverleg tussen Werk en Inkomen van de gemeente en De Binnenvest: hier zitten ook schuldhulpverlening en DZB aan tafel.
- ① Wekelijks een inloopspreekuur bij Werk en Inkomen voor cliënten van De Binnenvest; hierdoor is de doorstroom sneller.
- ① Wekelijks een inloopspreekuur bij burgerzaken (briefadres en identiteitsbewijs) voor cliënten van De Binnenvest.
- ① Alle cliënten van De Binnenvest krijgen budgetbeheer van de afdeling schuldhulpverlening.

Hulpverleners signaleren een ommekeer in het gemeentelijke beleid in de regio, naar een ontmoedigingsbeleid met strikte handhaving van regels, die voor de OGGZ-groep heel slecht uitpakt. Deze mensen, die vaak zelf niet om hulp vragen, vallen hierdoor onnodig tussen wal en schip en gaan zwerven, vaak ook door de regio met verschillende regels tussen gemeenten. Een hulpverlener: "Deze ontwikkeling is funest voor de meest kwetsbaren. Die raak je uit het oog."

Aanknopingspunt voor regiogemeenten (dit gebeurt al voor de opvang)

- ➔ Gemeenten (afdelingen Werk en Inkomen) en woonmaatschappelijk werkers van de opvang De Binnenvest komen op reguliere basis bij elkaar om een briefadres sneller te kunnen regelen en om het werken naar een duurzame uitstroom af te stemmen. Met als gemeenschappelijk doel: preventie van de instroom in en bevorderen van uitstroom uit de opvang van De Binnenvest.

4 Conclusies en aanknopingspunten

In dit hoofdstuk gaan we eerst in op de ontwikkeling van de instroom in de opvang van De Binnenvest en de bijbehorende groepen. Daarna vatten we conclusies over de achtergronden en oorzaken samen.

Groepen en aantallen

De groepen die wij in beeld hebben gebracht, zijn gezinnen, alleenstaanden en jongeren. Bij zowel alleenstaanden als jongeren zijn er personen die in de opvang verblijven of in hun netwerk verblijven, oftewel alleen een briefadres hebben.

Uit zowel de registratie van De Binnenvest als in de gesprekken met hulpverleners van De Binnenvest, de GGD, Cardea en de cliëntenraden van De Binnenvest blijkt dat al een aantal jaren sprake is van een stijging van de instroom in de centrale opvang. Ook het aantal jongeren in de (jongeren)opvang is toegenomen. Dit komt overeen met landelijke trends in de literatuur. Overigens is het beeld van de hulpverleners van De Binnenvest dat de groep jongeren in de centrale opvang is toegenomen. Dat is niet als zodanig in de gegevens te achterhalen. Het aantal gezinnen in de opvang is in 2017 weliswaar afgenomen maar blijft een stuk hoger dan 2015.

In bijlage 1 staat een uitgebreider overzicht.

Groepen	2015	2016	2017
Personen in opvang	257	342	Centrale opvang: 380 Decentraal: 57
Alleenstaanden met briefadressen	327	445	318
Jongeren met briefadres		131	130
Jongerenopvang	12	13	23
Gezinsopvang	92	146	134

Achtergronden en oorzaken

Uit alle gesprekken wordt duidelijk dat enerzijds de zware problematiek is toegenomen: jongeren en volwassenen met psychiatrie, schulden, verslaving en vaak bijkomende problematiek. En anderzijds is er meer sprake is van relatief lichte problematiek: huisvestingsprobleem in combinatie met schulden.

In hoofdstuk 3 is aangegeven welke - vooral externe - factoren maken dat de relatief lichte én zware problematiek is toegenomen. Ook zijn in hoofdstuk 3 diverse aanbevelingen, in de vorm van aanknopingspunten, voor gemeente Leiden, de regiogemeenten en De Binnenvest gedaan om deze kwetsbare groepen goed te helpen en daarmee op een passende manier buiten de opvang van De Binnenvest te houden. Hierna volgt een samenvatting van de factoren die de instroom bevorderen dan wel de uitstroom belemmeren, en de bijbehorende aanknopingspunten.

Factoren die de instroom bevorderen

Meer instroom jongeren

Er is volgens de hulpverleners meer instroom van jongeren met complexe problematiek (ernstige GGZ-problematiek en/of in combinatie met een LVB). Dit is een gevolg van de ambulantisering van de GGZ, een hogere toegangsdrempel voor LVB-instellingen, de afbouw van traumabehandeling bij jongeren en de 18-/18+ problematiek. Daarnaast gaat het om jongeren met relatief lichte problematiek en een acuut woningprobleem. In deze laatste groep speelt de kostendelersnorm een grote rol. Voor beide groepen zijn te weinig passende zorg en/of woonruimte.

Aanknopingspunten voor gemeenten (zwaardere problematiek)

- ➔ Gemeenten pakken de bemoeizorg/ OGGZ taak actiever op. De termen zijn weliswaar verdwenen uit Wmo 2015, maar de taken vroegsignalering en preventie voor deze zorgmijdende jongeren niet (zie MvT Wmo 2015). Gemeenten richten voor deze groep laagdrempelige opvang (inloophuizen) in zodat zwerven en instroom in de opvang voorkomen kan worden. Gemeente Leiden heeft al op stedelijk niveau (zij het niet per wijkteam) afgesproken dat elke jongere (met LVB) die de jeugdzorg verlaat standaard begeleiding krijgt¹⁶.
- ➔ Gemeenten zetten meer capaciteit in om in samenwerking met jeugdprofessionals problemen aan te pakken.

Aanknopingspunten voor gemeenten (lichtere problematiek)

- ➔ Gemeenten voeren een gedoogaanpassing door, bijvoorbeeld door de mogelijkheid te creëren om de kostendelersnorm een half jaar uit te stellen.
- ➔ Gemeenten lichten de betrokken ambtenaren nogmaals voor op de mogelijkheid de kostendelersnorm een half jaar uit te stellen.
- ➔ Gemeenten zorgen gezamenlijk voor respijthuizen waar jongeren tijdelijk opgevangen kunnen worden in afwachting van terugkeer naar huis. Gemeenten gaan binnen de gemeentelijke panden na welke vrijkomen en met verbouw geschikt kunnen worden gemaakt voor jongerenhuisvesting.

Financiële problemen in combinatie met huisvestingsproblemen en 'lichte' problematiek

In dit kader wordt ook gesproken van pechmannen en pechvrouwen: deze mensen raken alles kwijt door pure pech (economische crisis) en komen noodgedwongen in de opvang terecht. Deze mensen kunnen zich op sociaal en/of emotioneel gebied beperkt zelfstandig redden. Dus ook zij hebben enige begeleiding nodig. Door de krappe woningmarkt is het voor deze kwetsbare doelgroep erg moeilijk om (op eigen kracht) aan een geschikte betaalbare woning te komen.

Aanknopingspunten voor gemeenten

- ➔ Sociale (wijk-)teams richten zich outreachend op deze groep om instroom in de opvang te voorkomen.
- ➔ Gemeenten gaan, in het kader van prestatieafspraken, in overleg met de woningcorporaties over het beschikbaar krijgen van meer goedkope, kleine huurwoningen.

¹⁶ Hiervoor is een 'Handreiking voor professionals die werken met jongeren tussen 16 en 27' uit 2016. Hierin staan werkafspraken en gebruik perspectiefplan. Sinds enkele maanden is het perspectiefplan ook regionaal vastgesteld. Deze handreiking is nog niet helemaal ingeregeld binnen elke organisatie.

Gezinnen en alleenstaanden met huurachterstand komen snel in problemen. Ondanks het bestaande convenant trekken woningcorporaties soms te laat aan de bel trekt waardoor beslaglegging of huisuitzetting vaak niet meer voorkomen kan worden. In dit convenant bepalen woningcorporaties zelf welke mensen ze vroeg melden. De mensen die te laat gemeld worden, raken in nog grotere financiële problemen, wat volgens de GGD volstrekt onnodig is.

Aanknopingspunten voor gemeenten

- ➔ Gemeenten faciliteren het verblijf in het netwerk door helderheid over de kostendelersnorm te geven en coulant bij het hanteren van de kostendelersnorm te betrachten bij mensen die dakloos zijn en een verblijfplek in hun netwerk kunnen vinden. Dat is niet alleen vele malen goedkoper dan een verblijf in de opvang van De Binnenvest, ook is het niet-stigmatiserend en veel beter voor deze mensen.
- ➔ Gemeenten en woningcorporaties gaan vroegsignalering op een betere manier opzetten met meer partijen die signaleren (zoals zorgverzekeraar, energiebedrijf etc) om huisuitzetting te voorkomen. Sociaal (wijk-)team reageert pro-actiever op signalen van huurachterstand. Dit voorkomt erger, namelijk huisuitzetting en opeenstapeling van schulden.

Niet-westerse achtergrond

Meer mensen met een niet-westerse, migratie achtergrond. Dit zijn bijvoorbeeld statushouders en ook tweede terugkeerders. De hulpverleners zien statushouders die het niet redden door een gebrekkige kennis van de Nederlandse taal en regels, maar ook is sprake van tweede terugkeerders; statushouders die terugkeren naar land van herkomst of doorreizen naar ander land en dan terugkeren naar Nederland zonder eigen middelen of inkomen.

Aanknopingspunt voor gemeenten

- ➔ Gemeenten zetten sterker in op aansluiting op de maatschappij voor de groep statushouders/ terugkeerders, onder andere door een outreachende aanpak van het sociaal wijkteam. De gemeenten organiseren een 'vinger aan de polssysteem' voor deze groep.

Combinatie van ernstige psychiatrie en LVB

Bij de cliënten van De Binnenvest wordt zowel een toename van de combinatie ernstige psychiatrie en LVB gezien, als een complexere problematiek dan voorheen door de hulpverleners en dit veroorzaakt meer incidenten in de opvang. Tijdige herkenning van LVB is een belangrijke voorwaarde om tot passende begeleiding te kunnen komen. Dat is specifieke expertise die ook nodig is voor de intake.

Aanknopingspunten voor gemeenten

- ➔ De Binnenvest screent bij aanvang van de opvang (intake) op LVB-problematiek.
- ➔ Gemeenten organiseren dat uitkeringsinstanties voor LVB-groep vaste lasten zoals huur en zorgpremie betalen.

Draaideurcliënten (met name verslaafden) in de opvang

Er is een groep van circa 20 veelal verslaafde personen die al jaren in de opvang verblijft, soms uitstroomt en weer terugkeert. Voor deze bekende groep 'draaideurcliënten' is het erg moeilijk zelfstandig te wonen en alle functies die daarbij horen zelfstandig te blijven uitvoeren, zoals de woning opruimen, instanties beantwoorden en werken.

Aanknopingspunt voor gemeenten

- De Binnenvest brengt deze groep draaideurcliënten beter in kaart: wie zijn zij, wat hebben zij nodig?
- Gemeenten creëren een passend zorg/woonvoorziening voor deze groep, zoals scheve huisjes.

(Geen) eigen bijdrage: kosten voor de opvang

Er wordt vooralsnog geen eigen bijdrage voor de centrale opvang gevraagd. Dit heeft er waarschijnlijk voor gezorgd dat een deel van de groep mensen in de opvang blijft. Voor de centrale opvang is naar verwachting later dit jaar een eigen bijdrage verplicht.

Aanknopingspunt voor gemeente en De Binnenvest

- De Binnenvest voert de eigen bijdrage in voor de centrale dag- en nachtopvang.

Meer mensen uit detentie

Door afbouw van nazorg na detentie is, volgens de hulpverleners, een toename van mensen met een verleden in detentie die nergens heen kunnen. Overigens kwam deze groep niet in de dossierstudie voor.

Aanknopingspunt voor gemeenten

- Gemeenten laten zich goed voorlichten over de mogelijkheden voor begeleiding van ex-gedetineerde cliënten na terugkeer uit detentie, en begeleidt deze cliënten evenals 18+ cliënten met LVB-problematiek. Waar sprake is van GGZ-problematiek bieden de Wet forensische zorg en de Wet verplichte GGZ, die in 2020 van kracht zijn, mogelijkheden, tijdens of na detentie, verplichte GGZ te organiseren via een zorgmachtiging zowel intramuraal als ambulant in de wijk.

Claimend gedrag van (enkele) burgers

Hulpverleners signaleren dat er ook mensen worden toegelaten die veel druk uitoefenen en vooral op zoek zijn naar een woning. Enkelen hebben zelfs een advocaat in de arm genomen om toegang te verkrijgen tot de opvang van De Binnenvest. Het betreft echter een zeer kleine groep.

Factoren die de uitstroom belemmeren

Begeleiding naar zelfstandig wonen

Voor veel uitstromers uit de opvang van De Binnenvest is de overgang van opvang naar zelfstandig wonen groot. Het aantal uur begeleiding bij zelfstandig wonen is erg laag. Bij sommige cliënten is sprake van uitstroomangst en is meer begeleiding nodig. Een vinger aan de pols-systeem is dan ook nodig bij uitstroom.

In de praktijk zien de hulpverleners ook problemen bij de regiogemeenten met het zowel regelen van een uitkering als de bijzondere bijstand voor inrichtingskosten. Hierdoor zitten uitstromers in een kale woning, zonder tapijt of gordijnen. Omdat dit vaak ingaat tegen de regels van de woningcorporaties, kunnen uitstromers hun net verworven woning weer kwijt raken.

Aanknopingspunten voor gemeenten

- ➔ Gemeenten zetten, in samenspraak met De Binnenvest en corporaties, in op meer projecten voor begeleid wonen, omklapwoningen en wonen in zelfbeheer, en maakt een herstart met het Beverproject.¹⁷
- ➔ Gemeenten zorgen voor het tijdig regelen van zowel uitkering als bijzondere bijstand voor inrichtingskosten.

Briefadres en uitkering

Tussen de diverse regiogemeenten is verschil in beleid met betrekking tot het regelen van briefadres en uitkering. Briefadres en uitkering kunnen beter bij de gemeente van herkomst geregeld worden: dan zijn de mensen enerzijds beter in beeld bij de gemeente van herkomst en anderzijds bevordert dit de uitstroom naar de eigen gemeente.

Aanknopingspunt voor gemeenten

- ➔ Gemeenten komen samen tot een uniform beleid over briefadres en uitkering rond deze kwetsbare groep (potentiële) dak- en thuislozen. Met de volgende uitgangspunten:
 - De uitstroom (naar de gemeente van herkomst) wordt bevordert als een persoon, die verblijft in de maatschappelijke opvang, een briefadres en uitkering van de gemeente van herkomst krijgt. Voldoende, passende begeleiding is hierbij dan de voorwaarde.
 - Het aanpassen van het criterium dat het verplicht is om drie adressen te kunnen overleggen om een briefadres te krijgen.
- ➔ Gemeenten kunnen in overleg met opvangorganisaties maatwerkafspraken maken over tegelijkertijd aanvragen van een uitkering en briefadres.

¹⁷ Dit waren een soort omklapwoningen met voorwaardelijke hulpverlening, bekostigd uit provinciaal geld. Binnenvest heeft in 2008 een prijs gewonnen met dit project.

Werkwijze van gemeenten en hulpverlening van de Binnenvest

De goede samenwerking tussen de gemeente (Werk en Inkomen) en De Binnenvest voor het verkrijgen van een briefadres draagt bij aan een versnelde doorstroom, volgens de hulpverleners. In Leiden zijn hier al positieve ervaringen mee.

Aanknopingspunt voor gemeenten

➔ Gemeenten (afdeling Werk en Inkomen) en woonmaatschappelijk werkers van De Binnenvest komen op reguliere basis bij elkaar om een briefadres sneller te kunnen regelen en om het werken naar een duurzame uitstroom af te stemmen. Met als gemeenschappelijk doel: preventie van de instroom in en bevorderen van uitstroom uit de opvang van De Binnenvest.

Ook aandacht voor..

In het dossieronderzoek het volgende, belangrijk probleem aan de orde: gezinnen die meerdere malen moeten verhuizen, van crisisopvang, naar tijdelijk contingentwoning naar huurwoning, soms in een andere gemeente. Elke verhuizing haalt kinderen uit hun sociale netwerk wat belastend voor hen is. Het is daarom wenselijk om gezinnen met kinderen in de eigen wijk/gemeente op te vangen en zo min mogelijk te laten verhuizen.

Aanknopingspunten voor gemeenten

➔ De gemeenten en De Binnenvest gaan met elkaar aan de slag met de aanpassing van de regelingen voor contingentwoningen om te voorkomen dat kinderen vaak moeten verhuizen en uit hun vertrouwde wijk/gemeente worden weggehaald.

Tot slot

De genoemde factoren vormen een geheel van push en pull factoren die de verhoogde instroom in de opvang van De Binnenvest verklaren. Deze factoren resulteren in verergering van problematiek die De Binnenvest ziet in de groep cliënten met (ernstige) psychiatrie en mensen met LVB (jongeren en volwassenen). Deze groepen zijn sterk toegenomen. Vaak is er ook sprake van schuldenproblematiek. Verslaving is ook nog steeds aanwezig maar niet meer de hoofdoorzaak, zoals in het verleden het geval was. De dossierstudie laat de diversiteit en complexiteit van de meervoudige problematiek zien.

Daarnaast is een groep ingestroomd met, volgens hulpverleners, relatief 'lichte problematiek'. Deze mensen kampen vooral met de gevolgen van economische malaise die leiden tot problematische schulden, en soms tot huisuitzettingen. Zij komen niet gemakkelijk op eigen kracht aan een nieuwe woning en kunnen niet terecht in netwerken als gevolg van de kostendelersnorm. Deze mensen raken tussen wal en schip en schrijven zich derhalve noodgedwongen in bij de opvang van De Binnenvest. Overigens kunnen deze mensen zich op sociaal en/of emotioneel gebied beperkt zelfstandig redden. Dus ook zij hebben enige begeleiding nodig.

Belangrijke aandachtsgroep van de instroom is de groep jongeren. In Leiden, maar ook landelijk, wordt onderstreept dat de groep jongeren een steeds groter percentage van de groep daklozen vormen. Deze jongeren horen niet in de centrale opvang; ze worden er eerder slechter dan beter van, volgens de hulpverleners. Voor deze groep is een nieuwe vorm van opvang en begeleiding dringend nodig.

Er zijn diverse aanbevelingen (in de vorm van aanknopingspunten) voor gemeente Leiden, de regiogemeenten en De Binnenvest gedaan om de verschillende kwetsbare groepen goed te helpen en daarmee op een passende manier buiten de opvang van De Binnenvest te houden.

Bijlage 1 Gegevens registratie van De Binnenvest

	2013	2014	2015	2016	2017	Maart 2018: standcijfers, uit gesprek met groepsleiders
Unieke personen	1072	1178	1496	1598	1472	
Dagopvang	379	325				
Nachtopvang	251	206				
Dag- en nachtopvang (=Nieuwe Energie)			257	342	380	Alleenstaanden 95 (waaronder 10 jongeren)
Decentrale opvang					57	
Alleenstaanden met briefadressen	422	417	327	445	318	Alleenstaanden 80
Jongeren met briefadres				131	130	Jongeren 80
Jongerenopvang			12	13	23	Jongeren 10
Crisisopvang = gezinsopvang (incl kinderen)		81	92	146	134	Gezinnen 25
Intakefase	251	316	9 (34)	200	86	
Verblijf (beschermd wonen)		80	93	87		
Outreachend bereikt			45	29	31	
Ambulant			1371	1393	414	

Toelichting:

- ⊙ De rechterkolom geeft de stand van zaken weer in maart 2018 en is de stand van zaken op dat moment: de standcijfers.
- ⊙ In 2015, de start van de nieuwe WMO, is de registratie aangepast.
- ⊙ Het aantal unieke personen neemt toe elk jaar (2014 t.o.v. 2013: 9,8%, 2015 t.o.v. 2014: 27%, 2016 t.o.v. 2015: 6,8%). In 2017 neemt het aantal unieke personen af (7,9%).
- ⊙ Dagopvang neemt af met 14% van 2013 naar 2014, nachtopvang neemt ook af met 17% in dezelfde tijd. Tot 2015 was er een aparte dag- en een nachtopvang, vanaf 2015 is het een centrale opvang en registreert men dag- en nachtopvang samen. Nu wordt het aantal bedden geteld en dat is gelijk aan nachtopvang. Bij dag- en nachtopvang zien we een toename van 33% van 2015 naar 2016 en een toename van 11% in 2017.
- ⊙ Briefadressen neemt af van 2013 richting 2015 om in 2016 weer fors toe te nemen (36%). In 2017 nemen briefadressen weer af met 28%.
- ⊙ In 2016 nieuwe categorie: jongeren met briefadres. Deze jongeren werden eerst eerder regulier geregistreerd. Vanaf 2016 registreren ze deze groep anders omdat ze andere zorg en begeleiding nodig hebben dan volwassenen. In 2017 zijn er evenveel briefadressen van jongeren.
- ⊙ Jongerenopvang vanaf 2015: deze jongeren vielen eerder onder reguliere opvang (jongeren zijn boven de 18 jaar). Deze opvang is in 2015 en 2016 stabiel (12 en 13 jongeren), maar neemt fors toe in 2017: 23 jongeren (76%).

- ③ Intakefase neemt toe in 2014 t.o.v. 2013, maar is heel laag in 2015, in 2016 weer hoger, maar lager dan 2013.
- ③ Crisisopvang start in 2014 en neemt eerste jaar 10% toe en in 2016 59%. In de crisisopvang zitten gezinnen met kinderen (het aantal kinderen is hierbij meegeteld).
- ③ Verblijf: (= meestal beschermd wonen) start in 2014 en neemt eerst toe in 2015 en weer af in 2016.
- ③ Outreachend werken, gestart in 2015. Hier is financiering voor vanuit WMO. Deze doelgroep is terughoudend, zorgmijgend: de registratie is daardoor beperkt.
- ③ Ambulant/ begeleiden van mensen thuis: start in 2015, meestal gefinancierd vanuit WMO.
Begeleidingsindicaties in verschillende zwaartepakketten: deze nemen toe want De Binnenvest biedt in kader van de ambulantisering meer begeleiding thuis.

Bijlage 2 Overzicht problematiek dakloosheid: literatuur en De Binnenvest

In dit overzicht staan in de linkerkolom de oorzaken voor dakloosheid die de hulpverleners van De Binnenvest hebben genoemd in het gesprek. De oorzaken die gemarkeerd zijn met een kleur, komen uit de literatuur en bevestigen het beeld in Leiden. Onderaan in het schema benoemen we een paar oorzaken uit de literatuur die in Leiden niet herkend worden.

In de rechterkolom staan de oplossingen die genoemd zijn door De Binnenvest.

De verschillende kleuren verwijzen naar studies en staan onder het schema toegelicht. Vetgedrukt betekent een toename.

Persoonlijke problematiek

Problematiek dakloosheid	Oplossingen
Psychiatrische problemen toegenomen	
Ook meer EPA: ernstige psych. aandoeningen	
In nachtopvang 93% EPA	
Verslavingen (cannabis, alcohol, harddrugs)	
LVB-problematiek toegenomen	Uitkeringsinstantie betaalt huur en zorg
Problemen in jeugd	
Vaker slachtoffer mishandeling / misbruik	
Aanraking justitie	
Fysieke gezondheidsproblemen	
Conflict familie/vrienden	
Harddrugverslaving toegenomen	
Verzwarende combinatie psychisch problematiek en LVB	
Laaggeletterdheid	
Niet zelfredzaam	

Omstandigheden

Problematiek dakloosheid	Oplossingen
Schulden (in alle literatuur)	Eerder instroom schuldsanering bij lagere schulden/schuldhelp op maat
Scheiding/relatiebreuk	
Werkloos worden	
Uit huiszetting (vooral bij jongeren)	-Afspraken maken met woningcorporaties - Inschakelen vroegtijdige hulp door woningcorporaties
Onverwachtse geldproblemen	Project als 'smeergeld' (Utrecht, los probleem op met apart potje)
Vrij uit detentie	
Laag inkomen/uitkering	
Toename van mensen met alleen financiële problemen	Kostendelersnorm afschaffen (bijstand wordt gekort van persoon bij wie men inwoont)
Financiële problemen en geen netwerk om op terug te vallen	
Ontslag uit instelling	
Briefadressen nodig	
Kostendelersnorm	

Maatschappij

Problematiek dakloosheid	Oplossingen
Ambulantisering van de GGZ/psychiatrie en minder bedden in psychiatrie	Opname GGZ
Opname voor verslaving is verkort: Toename harddrugsverslaafden	
2^e keer dakloos (1/4 van de mensen)	Belastingdienst/schuldeisers/kostendelersnorm
Dubbele terugkeerders	
Te weinig betaalbare woningen	Meer sociale woningbouw
Strengere eisen m.b.t. urgentie	
Hypotheekelasten zijn verhoogd	
Strengere regelgeving gemeente	
Toename statushouders die het niet redden	Verbeteren ondersteuning statushouders
Gebrekkige kennis Nederlandse taal en samenleving	
18-/18+ opvang	Leeftijd naar 23 jaar
Opvang wordt (te) snel aangeboden door wijkteam	Versterken wijkteams in oplossingen zoeken in netwerk
Procedure rond verkrijgen van briefadres te ingewikkeld	Soepele regels m.b.t. briefadres
Lange duur schulphulpverleningstrajecten	
Kostendelersnorm treft vooral jongeren	Soepele regels m.b.t. inkomsten
Meer Nederlandse daklozen met een niet-westerse migratie achtergrond, aandeel is gestegen van 36% naar 48%	
Complexe problematiek incl. LVB neemt toe	
Toename vrouwen in opvang	
Toename zwerfjongeren	

Nieuwe problematiek

Problematiek dakloosheid	Oplossingen
2 ^e keer dakloos	Belastingdienst/schuldeisers/kostendelersnorm
Toename Niet –westerse mannen die zorg mijden	
Dubbele terugkeerders	
Te weinig betaalbare woningen	Meer sociale woningbouw
Strengere eisen m.b.t. urgentie	
Strenger beleid gemeente	
Opvang is gratis: meer geld over dan bij zelfst. woning	
Claimend gedrag van burgers is toegenomen: eisen opvang met advocaat	
Te weinig budget om mensen goede begeleiding te geven	
18-/18+ opvang	Leeftijd naar 23 jaar
Nieuwe daklozen: relatief zelfredzame daklozen zijn mensen die door een (combinatie van) schulden, werkloosheid en/of hypotheeklast dakloos zijn geworden. Bij hen is geen sprake van psychiatrische problemen of verslaving(groeiende groep)	
Percentage jongeren (<30) neemt toe in de groep daklozen	
Terugkeer uit buitenland	
Percentage daklozen met niet westerse achtergrond neemt toe	

Alleen in literatuur benoemd

Problematiek dakloosheid	Oplossingen
Nachtopvang heeft negatieve invloed op dakloosheid	Passende hulp aanbieden
Te weinig steun en te lang wachten in eerste opvang waardoor problematiek verergert	
Toename van migranten uit Midden- en Oost-Europese EU-landen die hier dakloos raken en een stijging van het aantal ongedocumenteerden (migranten zonder verblijfsvergunning) in de steden. Zij hebben geen recht op opvang op basis van de Wmo 2015 maar zijn wel deel van de daklozenpopulatie	

Bronverwijzing:

De Binnenvest (problematiek benoemd door hulpverleners)

Cohort G4

Utrecht nachtopvang

Den Haag

Amsterdam

Rotterdam

Leiden

vet = problematiek neemt toe in afgelopen 2 jaar

Achterliggende literatuur:

- ② Coda 4, Cohortstudie Daklozen in de vier grote steden, 2012.
- ② De Utrechtse nachtopvang en crisisopvang in beeld, Van Everdingen Zorgconsult, 2016.
- ② Daklozenzorg in Den Haag; de keten is zoek, Van Everdingen Zorgconsult, 2017.
- ② Van de Straat, Rekenkamer Den Haag, 2018.
- ② Wachten op opvang, Rekenkamer Amsterdam, 2018.
- ② Opvang dak- en thuislozen, Rekenkamer Rotterdam, 2017.
- ② Dakloos in Leiden, GGD Hollands Midden, 2015.

DSP-groep BV
Van Diemenstraat 410
1013 CR Amsterdam
+31 (0)20 625 75 37

dsp@dsp-groep.nl
KvK 33176766
www.dsp-groep.nl

DSP-groep is een onafhankelijk bureau voor onderzoek, advies en management, gevestigd aan de IJ-oeveren in Amsterdam. Sinds de oprichting van het bureau in 1984 werken wij veelvuldig in opdracht van de overheid (ministeries, provincies en gemeenten), maar ook voor maatschappelijke organisaties op landelijk, regionaal of lokaal niveau. Het bureau bestaat uit 40 medewerkers en een groot aantal freelancers.

Dienstverlening

Onze inzet is vooral gericht op het ondersteunen van opdrachtgevers bij het aanpakken van complexe beleidsvraagstukken binnen de samenleving. We richten ons daarbij met name op de sociale, ruimtelijke of bestuurlijke kanten van zo'n vraagstuk. In dit kader kunnen we bijvoorbeeld een onderzoek doen, een registratie- of monitorsysteem ontwikkelen, een advies uitbrengen, een beleidsvisie voorbereiden, een plan toetsen of (tijdelijk) het management van een project of organisatie voeren.

Expertise

Onze focus richt zich met name op de sociale, ruimtelijke of bestuurlijke kanten van een vraagstuk. Wij hebben o.a. expertise op het gebied van transitie in het sociaal domein, kwetsbare groepen in de samenleving, openbare orde & veiligheid, wonen, jeugd, sport & cultuur.

Meer weten?

Neem vrijblijvend contact met ons op voor meer informatie of om een afspraak te maken. Bezoek onze website www.dsp-groep.nl voor onze projecten, publicaties en opdrachtgevers..

